

Jan ten Brug en Alle Pieron

Kop noch staart

Een korte analyse van Akira Kurosawa's *Rashomon*

Ooteboe unlimited, 2023

Voorwoord

De film *Rashomon* (1950) van Akira Kurosawa is al van alle kanten uitgelegd en geïnterpreteerd. Toch is het nodig om hierbij enige kanttekeningen te maken, omdat er een aantal onopgeloste -narratieve en interpretatieve- onduidelijkheden blijft bestaan.

Kritieken gaan er in grote lijnen vanuit dat de juiste toedracht van de narratieve gebeurtenissen in de film niet kan worden achterhaald, kennis is subjectief en wordt bovendien ondermijnd door zelfmisleiding: de personages houden zichzelf voor de gek.

Voor een deel klopt dit, maar toch zou de rechter in de film aan de hand van de getuigenissen uiteindelijk wel een juist oordeel hebben kunnen vellen. Het wordt duidelijk wat zich er in het park heeft afgespeeld.

Bovendien, houden critici zich weinig of niet bezig met de plotselinge ommezwaai aan het einde van de film: wat doet die pasgeboren baby daar zo plotseling? Het verschijnt als een *deus ex machina*, enige narratieve samenhang met de voorafgaande getuigenissen is er blijkbaar niet. Dit vraagt om een antwoord. Daarom ook dit essay.

De poort

In de film wordt verslag gedaan van gebeurtenissen die zich afspelen in het twaalfde-eeuwse Kyoto,^a met als centrum *Rashomon*,^b een oude stadspoort uit

^a De film is gebaseerd op twee verhalen van Ryūnosuke Akutagawa, *In een bosje* en *Rashomon*.

Rashomon. Een oude vrouw en een man ontmoeten elkaar. De man is net ontslagen en vraagt zich af of het niet beter is al stelend door het leven te gaan. De vrouw weet daarover mee te praten, zij steelt het haar van overledenen om er pruiken van te maken. De man veroordeelt haar, maar uiteindelijk steelt hij haar kleren en gaat weg. De vrouw verdwijnt naakt.

In de film spelen twee aspecten uit dit verhaal mee: de locatie van de gebeurtenissen en de diefstal van de kleren.

In een bosje. Tajomaru is een beruchte bandiet die onder meer bekend staat als rokkenjager. Het verhaal gaat dat hij feestgangers beroofde, daarna twee vrouwen ontvoerde en hen verkrachtte.

Hij wordt gevangengenomen, nadat hij besmet water uit een bron heeft gedronken en wordt veroordeeld voor de moord op een samoerai en de verkrachting van diens vrouw.

Deze beschuldigingen worden niet bevestigd, maar hij wordt ook gezocht voor andere misdaden. Zo beweert hij trots seks te hebben gehad met een vrouw, nadat hij haar man had overmeesterd en deze later in een intens zwaardgevecht had gedood.

Tajomaru's verslag is niet in overeenstemming met de versies, die door drie andere mensen worden gegeven:

1. De vrouw zegt dat Tajomaru haar heeft verkracht -maar dit is niet duidelijk- en dat zij haar man in een vlaag van woede heeft vermoord, dit nadat hij haar had afgewezen.

2. De samoerai zegt via een medium dat hij uit schaamte zelfmoord heeft gepleegd, nadat Tajomaru zijn vrouw had verkracht en zij was gevlucht.

3. Een getuige zegt dat de vrouw Tajomaru en de samoerai in een duel heeft gestort. Dit eindigt met de dood van de samoerai. Tajomaru rent daarna weg.

Uiteindelijk blijft het onduidelijk wat er werkelijk is gebeurd. Er wordt er evenwel van uitgegaan dat Tajomaru schuldig is. Hij wordt opgehangen.

Het rammelende einde van de film is dus van Kurosawa. Hij heeft twee nogal cynische verhalen samengevoegd en er een knullig, moralistisch sausje overheen gegoten.

^b *Rashomon* betekent *discussie, debat, geschil*.

de achtste eeuw, nu in staat van totaal verval en volgens de overlevering een verzamelplaats van boeven, een opbergplaats van verdachte lijken en een plek waar baby's te vondeling worden gelegd. Een trieste plaats, vooral als het er ook nog eens regent dat het giet. Er staat je dus weinig goeds te wachten, zeker als je bedenkt dat de poort de woonplaats is van *Ibaraki Doji*, een van de meest beruchte en gevreesde (vrouwelijke) demonen.^a

In de ruïne zitten een priester en een houthakker te schuilen, maar ook om er nog eens (na-) te praten over een rechtszaak, waar zij beiden moesten getuigen. Later komt er een derde man bij, een burger die ook al op de vlucht is voor de stortbui. Aan hem vertelt de houthakker over zijn tocht door het park, de vondst onderweg van een aantal attributen (van een vrouw) en ten tenslotte over het dode lichaam van de samoerai.

De verhoren

De houthakker is de eerste getuige. Hij vertelt het gerechtshof het verhaal dat hij ook aan de burger vertelde en stelt daarna op gestelde vragen dat hij ter plekke alleen het lijk aantreft niets anders, ook geen zwaard. Hij waarschuwde politie

De priester ziet tijdens een wandeltocht door het stadspark een samoerai met zijn vrouw vredig langstrekken.

^a Zie bv John Spacey, *Rashomon Kyoto's Demon Gate*, Internet, 21-06-2014, Matthew Meyer, *A-Yokai-A-Day: The Demon of Rashomon (Ibaraki-dōji)*, Internet, 26-10-23.

Een stadswacht vertelt hoe hij tijdens een wandeling langs de oevers van de rivier Katsura een man aantreft, die van zijn paard is gevallen. Het gaat om een beruchte bandiet, Tajomaru.^a Deze wordt door hem gearresteerd en meegenomen.

Tajomaru bijt tijdens het verhoor stevig, maar ook nogal hysterisch van zich af. Hij is tijdens zijn rit vanuit Osaka^b -voegt hij de stadswacht toe- helemaal niet gevallen, maar hij heeft vergiftigd water gedronken en moest daarom afstappen. Vervolgens verklaart hij dat hij eerlijk zal zijn, hij weet dat hij toch eens zal worden gepakt.

Hij vertelt dan dat hij rustig onder een boom wat ligt weg te doezelen als hij plotseling het geritsel van de bladeren hoort en hij verzucht dan dat hij, als hij dit niet had gehoord, hem -de samoerai- niet had gedood. Maar ja, hij ziet hem nu met zijn vrouw langskomen. Hij raakt in haar ban en volgt het tweetal. Iets later weet hij de samoerai te verleiden met hem mee te gaan om een schat oude zwaarden en spiegels te bekijken. Vervolgens overmeestert hij hem en bindt hem vast aan een boom.

Hij gaat terug naar de vrouw en wordt nogmaals overweldigd door haar schoonheid. Hij neemt haar mee en verkracht haar voor de ogen van haar man, nadat zij zich met haar dolk fel heeft proberen te verdedigen.

Nu staat het vast dat Tajomaru gewelddadig en gewetenloos is, maar toch lijkt het er in dit geval sterk op dat de vrouw toegeeft en zelfs geheel opgaat in het seksuele spel met een orgasme als hoogtepunt. Haar dolk waarmee zij zich aanvankelijk probeert te verdedigen, laat zij uit haar handen glippen. Van een verkrachting is er volgens Tajomaru dan ook geen sprake.

^a De burger beweert dat Tajomaru een womanizer is en bijzonder gewelddadig.

^b Tajomaru heeft een rit van minstens 55 km achter de rug, de afstand van Osaka naar Kyoto. Hij is op het paard van de samoerai en met diens uitrusting aan, vertrokken uit Kyoto om na drie dagen weer terug te komen. Op de terugweg drinkt hij vergiftigd water. Een nogal onwaarschijnlijke gang van zaken.

Tajomaru vertelt dan dat hij de samoerai -op verzoek van diens vrouw- uitdaagt tot een tweestrijd. Zij zal de overwinnaar volgen. Hij wint het duel op het nippertje in een traditioneel, eervol gevecht^a en doodt de samoerai met zijn zwaard. De vrouw is intussen gevlucht. Het zwaard van de samoerai neemt Tajomaru mee en ruilt het voor een fles drank. De -kostbare- dolk van de vrouw was hij -stom genoeg- vergeten en had die laten liggen.

Tot nu toe lijken de getuigen in grote lijnen betrouwbaar te zijn en doen zij verslag van de gang van zaken, zij hebben er geen enkele behoefte aan om de zaken heen te draaien of ze te verdraaien.^b Van het Rashomon-effect is geen sprake.^c

^a *Eervol* in de verbeelding van Tajomaru. De houthakker doet later een heel ander verslag van de tweekamp en laat zien dat Tajomaru het veel mooier maakt dan het is.

^b In dit verband ontstaat er onder de poort een korte discussie over de leugenachtige aard van mensen of zoals de burger het stelt: wij zijn tegenover onszelf zelfs niet eerlijk. Dit wordt bevestigd door de priester: mensen zijn nu eenmaal zwak. Waarop de burger antwoordt dat het hem niets kan schelen of het om een leugen gaat, als ze je maar amuseert.

Later zal de discussie zich herhalen, nu na een getuigenis van de vrouw, dat door de houthakker als onbetrouwbaar wordt beschouwd. Zij probeert volgens hem onder tranen de waarheid te verdoezelen.

^c **Het Rashomon-effect.** *Rashomon* gaat over de relativiteit van de waarheid, waarheid als een persoonlijke, subjectieve constructie van de werkelijkheid ('Ieder zijn eigen waarheid'). Dit geldt in deze film met name voor de getuigenissen voor de rechtbank.

Nu zijn objectieve getuigenissen niet mogelijk. Er is veel m.n. neurologisch en hersenkundig onderzoek gedaan dat deze stelling ondersteunt. Dat er een auto-ongeluk plaatsvond, staat *feitelijk* vast, maar over dat wat er precies is gebeurd, verschillen de meningen.

In de praktijk van alledag kun je dus spreken van een feitelijke waarheid. Een feit als een gecontroleerde bewering door neutrale getuigen.

In een film spreek je van een *narratieve* waarheid: Tajomaru is een boef en gewelddadig, de samoerai is dood, de vrouw is gevlucht. Ook dat er een duel heeft plaatsgevonden, staat vast en is een narratief feit.

Anders staat het met de overige getuigen. Die hebben ieder persoonlijke redenen om hun eigen, specifieke verhaal te vertellen.

Zo geeft *de vrouw* haar eigen omschrijving van de gebeurtenissen. Tajomaru verkracht haar en gaat daarna weg. Zij gaat vervolgens naar haar man toe, maar schrikt hevig van zijn minachtende blik. Zij bevrijdt hem, pakt haar dolk en vraagt hem haar te doden. Maar hij houdt zijn kille blik op haar gericht. Zij loopt met haar dolk op hem af, maar valt flauw. Als zij weer tot zichzelf komt, ligt haar man dood naast haar.

Zij vlucht in shock weg en probeert enige malen zelfmoord te plegen, maar dat mislukt. Later zal de priester haar aantreffen bij het klooster. Vervolgens wordt zij naar de rechtbank gebracht.

De samoerai -dood en wel- doet vervolgens via een medium zijn verhaal. Het medium verschijnt in de poort onder begeleiding van bliksem en donder. Daarna vervolgt zij haar optreden in het gerechtshof onder het toezicht van de hout-hakker en de priester. Een ware epifanie.^a De samoerai bevindt zich intussen in een diepe, helse duisternis, vervloekt door degenen die hem daar brachten.

Volgens het medium vraagt Tajomaru na de seksscène de vrouw ten huwelijk, hij houdt van haar. Zij zegt ja, zij zal met hem meegaan, maar dat alleen nadat hij de (vastgebonden) samoerai heeft gedood.

Diep verontwaardigd over dit voorstel vraagt Tajomaru de samoerai nu of hij diens vrouw zal doden. Deze lijkt even te aarzelen, de vrouw weet intussen te ontsnappen. Tajomaru krijgt haar niet meer te pakken.

Terug gekomen maakt hij de samoerai los en gaat daarna weg. De samoerai pleegt -diep verdrietig- zelfmoord met de dolk van zijn vrouw. Een diepe stilte wacht. Dan verschijnt er iemand zachtjes en trekt behoedzaam de dolk uit zijn borst.

^a Gaat het om *Ibaraki Doji*?

Onder de poort beweert de houthakker plotseling fel dat er geen sprake was van een dolk, maar van een zwaard. Dit terwijl hij tijdens het verhoor met stelligheid had beweerd dat er geen zwaard was. De beide anderen hebben dan ook zo hun bedenkingen. De burger vraagt hem of hij alles wel heeft gezien, en als dat zo is, waarom hij dit de rechtbank niet heeft verteld. Omdat hij er niet in betrokken wilde worden, antwoordt hij. Dan vertelt hij nu toch zijn verhaal.

Tajomaru vraagt de vrouw om vergiffenis -hij erkent dat hij haar nooit zou hebben mogen benaderen- en vraagt haar om zijn vrouw te worden. Hij zal stoppen met zijn leven als bandiet en zelfs werk zoeken, hij zal alles doen wat zij hem maar vraagt.

Als zij zijn verzoek afwijst, reageert hij woedend: hij moet haar nu wel doden. Zij antwoordt dan dat een vrouw als zij, niets meer heeft te zeggen. Zij bevrijdt vervolgens haar echtgenoot, maar deze weigert om een gevecht met Tajomaru aan te gaan. Waarom pleegt zij geen zelfmoord, nu zij zich met twee mannen heeft in gelaten, En Tajomaru? Die mag die schaamteloze hoer hier wel hebben.^a

Tajomaru aarzelt, maar wil dan toch met de samoerai duelleren. De vrouw krijgt een diepe huilbui, maar die wordt gezien als vrouwelijke zwakte.

Zij bijt nu op haar beurt van zich af: zij zijn zwak! Waarom doodt haar man Tajomaru niet? Hij kan haar vervolgens bevelen zelfmoord te plegen!

Maar ook Tajomaru is geen echte man, zij had van hem verwacht dat juist hij haar uit deze situatie zou kunnen redden. Zij zou alles voor hem overhebben. Maar hij is even kleinzielig als haar man. Een vrouw kan alleen maar van een man houden als hij hartstochtelijk is. Hij moet voor/om haar vechten.

Uiteindelijk komt het toch tot een gevecht waarin Tajomaru de samoerai doodt, dit in een rommelig duel, dat in de stijl van de bandiet. Als hij daarna de vrouw benadert, probeert zij aan hem te ontkomen en weet te vluchten. Hij raakt bij de achtervolging gewond aan zijn been.

Hij strompelt vervolgens naar de plek waar de samoerai ligt, pakt zijn zwaard en

^a Ook de samoerai spreekt dus niet van verkrachting, met de term *hoer* geeft hij immers aan dat de vrouw zich aan Tajomaru heeft gegeven. Alleen het voorspel was dan wat al te heftig.

loopt -ineens zeer verschrikt- weg. Je komt niet te weten waarom.

Het verhaal van de houthakker is geloofwaardig, in essentie heeft hij geen enkele reden om de zaken anders voor te stellen dan ze zijn.

Van harakiri door de samoeraï is dus geen sprake. Ook is de vrouw niet verkracht en haar man heeft zij niet gedood. Ook Tajomaru sprak dus -lijkt het- de waarheid. Beide verhalen -dat van de houthakker en dat van Tajomaru- lopen in elkaar over.

De burger twijfelt aan het verhaal van de houthakker, waarop deze verbeterd reageert: hij zag het zelf allemaal gebeuren.^a

De priester op zijn beurt stelt dat je elkaar moet vertrouwen, anders wordt het leven een hel. Maar ook hij heeft er geen idee van wie van de getuigen de waarheid heeft gesproken.

De afloop

Het slot van de film verrast je. Achter in de poort huult een baby. De burger rent ernaar toe.

De priester en de houthakker zien dan dat hij bezig is de kleertjes van de baby en de kimono, waarin de moeder het kindje heeft gewikkeld, bij elkaar te rapen om ermee vandoor te gaan. De houthakker gaat hier verontwaardigd tegen in en houdt de burger voor dat wat hij doet slecht is, hij wil dat hij de spullen teruglegt. Deze reageert op zijn beurt fel. Slecht? En wat denk je van de ouders, die wel hun plezierje hebben gehad en dan dit doen? Je moet in deze wereld wel egoïstisch zijn, anders overleef je niet. Bovendien beschuldigt hij de houthakker van

^a De burger reageert hierop raadselachtig met een: 'Niemand liegt nadat hij heeft gezegd dat hij dat gaat doen.'

Kop noch staart

huichelarij: heeft hij immers de dolk niet gestolen? Wie anders had dat kunnen doen? Aan de houding van de houthakker kun je zien dat de burger gelijk heeft. Na een handgemeen, verkoopt de burger de houthakker een enorme dreun en verdwijnt met de buit. Intussen heeft de priester zich liefdevol over de baby ontfemd.

En dan eind goed, al goed: de houthakker besluit de baby met zich mee te nemen, er kan er thuis nog wel eentje bij.

De priester constateert dan dat hij zo toch nog vertrouwen in de mensheid kan hebben.

Een traditioneel happy end.

Maar toch, een vreemd einde. Je vraagt je af wat de baby daar zo plotseling doet. Enige narratieve samenhang met het voorafgaande lijkt er niet te zijn.

Toch is er een link. De film wordt niet voor niets door de priester ingeleid met een korte, apocalyptische tekst:

Wars, earthquakes, great winds,
fires, famines, plague -year after year it's
been nothing but disasters.
And now every night the bandits
descend upon us.
I, for one, have seen hundreds of
men dying, killed like insects.
Yet... even I have never heard
anything as horrible as this
before.
There was never anything as
terrible as this. Never. It is more
horrible than fires or wars or
epidemics or bandits.

Kop noch staat

I finally loose my faith
in the human soul.

Een preek -zoals de burger bijtend opmerkt- van de priester waarin deze benoemt wat er naar zijn mening in het vervolg aan kwaad, ellende en narigheid naar voren zal komen.

Maar met de komst van de baby komt er tegen het einde dan toch nog een goede, geruststellende boodschap: naastenliefde, zorg en mededogen kunnen blijkbaar de mensheid nog redden. Het is nog niet zo slecht met de mens gesteld, hij is in staat het kwade te overwinnen.

Je kunt binnen dit kader de film dus zien als een zinnebeeldig verhaal, een allegorie. Er is sprake van een gelijkenis -de wereld als strijdtoneel-, met aan het einde de wonderbaarlijke verschijning van de vondeling als een kindeke Jezus in de kribbe.

Rashomon is een historische film met een allegorische ondertoon, maar dat inhoudelijk enkel mededogen en liefde overblijven, is bepaald niet af te leiden uit dat wat er voorafgaand wordt verteld en getoond. Integendeel, er is binnen de narratie geen enkele reden om begin en einde aan elkaar te koppelen.

Conclusie

Filmisch is *Rashomon* een juweel, prachtig in beeld gezet, maar het script stelt teleur.